

Drentse A

Ingrepen in de waterhuishouding doen hun invloed gelden binnen reservaten. Als gevolg daarvan gaat, ondanks hun beschermde status, de botanische waarde van vele reservaten achteruit.

Over deze problematiek praten we met Dr. Ab Grootjans, wetenschappelijk medewerker bij de Rijksuniversiteit Groningen. Sinds 1975 is door hem en studenten bij de vakgroep plantenoecologie veel onderzoek verricht in het stroomdallandschap van de Drentse A en andere beekdalen rond het Drents plateau.

AB GROOTJANS: NIET ALLE WATER IS ÉÉN POT NAT

Wim Wiersinga, Leo Stockmann

In het verleden zijn al veel natte gebieden met vaak een grote rijkdom aan plantensoorten ontwaterd, ontgonnen en intensiever in gebruik genomen. Dit heeft tot gevolg gehad dat veel plantensoorten die afhankelijk zijn van natte en niet al te voedselrijke omstandigheden zeldzamer zijn geworden. De meeste natte terreinen die ons nog resten zijn nu als reservaat in beheer bij Staatsbosbeheer of een partikuliere natuurbeschermingsorganisatie.

Naar de samenhang tussen plantengroei en waterhuishouding is nu al 10 jaar onderzoek gedaan. Kun je vertellen wat een belangrijke uitkomst van dit onderzoek is geweest?

Gebleken is dat water meer voor een plant is dan alleen een eerste levensbehoefte. Vele planten waar de natuurbescherming zich erg druk om maakt zijn afhankelijk van hoge waterstanden. Omdat het water de beschikbaarheid van de voedingsstoffen stuurt, zijn deze planten erg gevoelig voor veranderingen

in de waterstand. Maar niet alleen de waterstand, ook de waterkwaliteit is van belang. Niet alle water is één pot nat. Afgezien van vuil en schoon water is een belangrijk onderscheid zuur en kalkrijk water. Wat in onze ogen schoon water is, kan voor planten giftig zijn. Een eigenschap van kalkrijk grondwater is dat het de verzuring die door regenwater en de planten zelf wordt veroorzaakt tegen gaat en op die manier het huis van de plant in orde houdt.

Om welke natte terreinen met hoge botanische waarde gaat het in Noord-Nederland? Ten eerste de moerassen aan de randen van het Drents plateau tot in Friesland en Groningen en de natte hooilanden in de oorspronkelijke beekdalen. In deze terreinen is de plantengroei afhankelijk van kalkrijk grondwater dat oorspronkelijk als regenwater door de grond van het Drents plateau is gezakt en er zeer veel later als kalkrijk grondwater uitstroomt. Dit zijn de meest ge-

voelige terreinen. Daarnaast zijn er de restanten hoogveen en de natte heideterreinen, bv. het Dwingelderveld. In het hoogveen is de plantengroei direct afhankelijk van regenwater dat wordt vastgehouden door het veen zelf. Bij de natte heideterreinen wordt het regenwater door lagen in de bodem belet weg te zakken.

In grote plasseengebieden in Friesland en ook wel in Groningen, die niet gevoed worden door grondwater, vinden we niet die zeldzame plantensoorten die we vinden in natuurgebieden die wel door het grondwater worden gevoed. De zeldzame plantensoorten zijn in deze plasseengebieden verdwenen door de enorme hydrologische veranderingen die er in dit gebied hebben plaatsgevonden (drastische peilverlagingen en inlaat van vuil IJsselmeerwater).

Beïnvloeding waterhuishouding

Welke ingrepen vinden plaats in de water-

huishouding en welke gevolgen heeft dat voor de plantengroei?

Op enorme schaal vindt in landbouwgebieden voorjaarsontwatering plaats, waardoor ook reservaten die grenzen aan die landbouwgebieden uitdrogen. In het landelijk gebied worden zomertekorten aangevuld door IJsselmeerwater en dit vervuilde water bereikt ook de natuurterreinen. Verder wordt door waterleidingmaatschappijen drinkwater gewonnen in de kwelgebieden, waar niet-zuur en van oorsprong schoon water aanwezig is. Door deze waterwinning bereikt het kwelwater de natuurgebieden niet. In deze terreinen neemt daardoor de invloed van zuur regenwater toe. Planten in de natuurgebieden krijgen op deze manier een tekort aan grondwater en een teveel aan vuil water. Vele soorten gaan daardoor in voorkomen achteruit of verdwijnen zelfs.

Welke maatregelen kunnen genomen worden om natte natuurterreinen te beschermen?

Om natuurterreinen nat te houden worden wel maatregelen genomen door in het zomerhalfjaar regenwater vast te houden. Een reservaat blijft dan nat, maar dat is niet voldoende. Voor plantensoorten die afhankelijk zijn van kalkrijk grondwater is regenwater niet het juiste type water. De plantkundige waarde van het reservaat zal achteruit blijven gaan, soms wordt de schade zelfs groter. Dit geldt uiteraard niet voor hoogveen en natte heiden die immers van regenwater afhankelijk zijn.

Een andere mogelijkheid is het aanleggen van een bufferzone rondom het reservaat. Echter dit lost het probleem ook niet altijd op. Een heleboel grondwater wordt onder bufferzones door getrokken. Op lange termijn is een van grondwater afhankelijk terrein dan ook niet te behouden. Je zult daarom uiterst kostbare waterinrichtingsmaatregelen moeten nemen. De hele aanvoer van water moet bekeken worden. Daar is veel onderzoek voor nodig, hetgeen veel geld kost. Vaak moet de natuurbescherming dat zelf opbrengen. Ik wil hier ook wijzen op het gevaar dat natuurterreinen die wat betreft de botanische waarde sterk achteruit zijn gegaan een andere bestemming krijgen in plaats van dat er maatregelen worden genomen de botanische waarde weer op te vijzelen.

Noodzakelijk is dat grote ingrepen in de waterhuishouding worden aangepast.

Er moet een integraal waterbeheer komen waarbij rekening wordt gehouden met natuurbehoud. Anders is het niet mogelijk

Drentse A

adequate maatregelen binnen reservaten te nemen.

Is een ander waterbeheer mogelijk?

Eigenlijk bokst de natuurbescherming tegen twee andere belangen op: de voorjaarsontwatering ten behoeve van de landbouw en de waterwinning. Tot op heden is dat een hopeloze strijd gebleken. Toch vallen er argumenten aan te voeren om het waterbeheer aan te passen. Nog los van de enorme productieoverschotten is, landbouwkundig gezien, de voorjaarsontwatering vaak zo ver doorgevoerd dat deze, gelet op de groei van het gewas en zeker dat van gras, nogal eens droogteschade veroorzaakt. Die kan alleen maar met grotere mestgiften weer ongedaan gemaakt worden. Een deel van deze schade kan gecompenseerd worden door de waterstand weer op te zetten. Ook steeds meer boeren verzetten zich tegen de te ver doorgevoerde ontwatering. Mogelijk zal in de toekomst het beleid ten aanzien van diepe voorjaarsontwatering veranderen. Eigenlijk is het toch te gek dat in het voorjaar schoon grondwater naar zae afgevoerd wordt, terwijl in de zomer het tekort aangevuld wordt met vuil IJsselmeerwater.

Aan de andere kant is het voor de drinkwaterbedrijven in Noord-Nederland zeker mogelijk meer oppervlaktewater te gebruiken voor de drinkwatervoorziening. De kwaliteit van het water van de Drentse A en andere beken is vele malen beter dan van het Rijnwater dat in West-Nederland wordt gebruikt voor de productie van drinkwater. Technisch gezien is het gebruik van oppervlaktewater geen probleem.

Om niet meer oppervlaktewater te gebruiken ivm. de volksgezondheid is niet erg geloofwaardig. Immers, het grondwater blijkt op vele plaatsen ook al niet meer zo schoon te zijn door vuilstort, overbemesting en landbouwgiften. In Noord-Nederland moet de discussie worden voortgezet over alternatieven die minder schadelijk zijn voor de natuurgebieden. Alternatieven worden eigenlijk alleen uitgewerkt door het Gemeentelijk Waterbedrijf Groningen dat water wint uit de Drentse A. Maar er zijn veel meer mogelijkheden om water te winnen uit de benedenstroom van de Drentse beken. Bovendien laat het GWG zien dat een tijdelijk teveel aan water ondergronds kan worden opgeslagen om vervolgens te worden gewonnen in tijden van droogte.

Moeraszeggs

Het provinciale waterbeheer

Hoe is het beleid van de drie noordelijke provincies ten aanzien van bescherming van natte natuurterreinen?

Uit de plannen blijkt dat het beleid niet zwenkbaar wordt veranderd.

Er is geen sprake van dat de toevoer van IJsselmeerwater wordt teruggedrongen en de ontwatering wordt niet ter discussie gesteld. De plannen hebben in hoofdzaak betrekking op de grondwaterwinning door waterleidingbedrijven. Per provincie bestaan wat dit betreft grote verschillen. Friesland stelt pas achteraf geld beschikbaar voor onderzoek naar de gevolgen van grondwaterwinning. Dat is natuurlijk geen afweging van belangen. Drente heeft daarentegen wel onderzoek laten doen naar de effecten van grondwaterwinning op het natuurlijk milieu. In het plan wordt overigens alleen maar gesproken over andere winningslokaties, niet over vermindering van grondwaterwinning. Evenmin worden alternatieven zoals oppervlaktewaterwinning concreet gemaakt. De provincie Groningen draagt wel verschillende alternatieven aan, zoals vermindering van grondwaterwinning ten gunste van

Door kwelwater ontstane opening in de ijslaag op de Drentse A

meer oppervlaktewaterwinning. Maar ook hier wordt de oppervlaktewaterwinning eigenlijk pro memorie opgevoerd, want er is geen enkele feitelijke planologische invulling van dit voornemen.

Als bossen sterven schijnt iedereen ervan doordrongen te zijn dat er snel tegenmaatregelen genomen moeten worden. De direkt zichtbare achteruitgang lijkt van grote invloed op het beleid. Het verdwijnen van plantensoorten in verdrogende natuurterreinen is minder zichtbaar. Is dat mogelijk de oorzaak van de weinig concrete veranderingen in het waterbeheer?

O ja, vast wel. Het landschap wordt als totaliteit ervaren. Het kan er mooi blijven uitzien ondanks verminderde botanische waarde. Maar de overheid heeft zelf vastgelegd dat natuurbewoud en bescherming van bedreigde soorten een doelstelling is en heeft ook vele miljoenen geïnvesteerd in de aankoop van natte natuurterreinen. De overheid ziet ook wel in wat er aan de hand is. Zo heeft ex-minister Winsemius al geconstateerd dat verdroging van natuurterreinen een belangrijk probleem is. Waar het mij om gaat is dat de overheid zich aan zijn eigen beleidsvoor-

nemens dient te houden. Maar wat ik constateer is dat de beleidsvoornemens en de genomen maatregelen met elkaar in strijd zijn. Blijkbaar is de natuurbeschermingslobby nog niet sterk genoeg.

Natuurbouw

Kunnen veranderingen in het beleid nog leiden tot verbetering of zelfs tot herstel van natuurwaarde binnen natuurterreinen?

Vooropgesteld verwacht ik niet dat op korte termijn het beleid in belangrijke mate zal worden bijgesteld. Het diepste dal van de achteruitgang hebben we nog niet gehad, de aantasting gaat door. Beschermingsmaatregelen zullen voor vele plantensoorten te laat komen. Terreinen verliezen daarmee hun functie van natuurreservaat. Dat betekent dat op langere termijn natuurbouw de enige mogelijkheid is tot herstel. Dat wil zeggen dat in gebieden met een nog min of meer natuurlijke waterhuishouding van het begin af aan reservaten moeten worden ingericht. Maar daarvoor is veel kennis nodig van cultuurtechniek, hydrologie, geologie, bodemkunde en ecologie. Grote gebieden waar de waterhuishouding nog enigszins intact is of waar nog mogelijkheden zijn deze weer te herstellen zijn bijvoorbeeld 'Het Lage Midden' van Friesland met de 'Princehof' bij Eernewoude en delen van de Linde- en Tjongervallei. Verder het Dwingelderveld, het Zuidelijk Westerkwartier, Zuidwest- en Noord-Drente. Het zijn gebieden die voor de echt intensieve landbouw niet interessant zijn. Wel zal het in deze gebieden noodzakelijk zijn de slotenstelsels weer aan te passen.

Kunnen ooit verdwenen plantensoorten weer terugkomen?

Dat hangt af of er in de bodem nog zaden aanwezig zijn die onder gunstige omstandigheden kunnen ontkiemen. Zijn er van plantensoorten geen zaden in de bodem meer aanwezig dan zullen ze van elders moeten komen. Ook de mens kan daarbij een rol spelen. Maar over natuurbouw en uitzetten van soorten wordt ook onder natuurbeschermers zeer verschillend gedacht.

Door beleidsmakers wordt vaak gevraagd hoeveel centimeter waterstandsvaling een nat natuurterrein kan hebben zonder dat de flora en vegetatie wordt aangetast. Is het mogelijk op die vraag een antwoord te geven?

Ja, zeker. Elke verdere verlogging is ongewenst. Bij een patiënt met bloedarmoede kan ook geen bloed worden afgenomen. ●